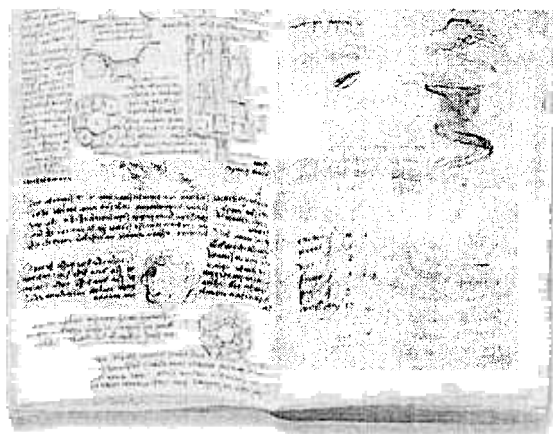

Könyvtári drágakövek a neten

Nem jár rosszul az, aki a világháló több mint egymilliárd oldalából azt a néhány százat választja, amelyet a brit nemzeti könyvtár jegyez, s nem várt bónuszokat kap, ha vissza-visszavetődik erre a honlapra (<http://www.bl.uk>). Nem csupán a könyvtárosokat és laikusokat egyaránt lenyűgöző on-line katalógusról (<http://blpc.bl.uk>) van szó, amely a brit összesített katalógussal, a COPAC-kal együtt (<http://copac.ac.uk/copac>) a keresés egyik fő forrása szerte a világon, hanem a British Library (továbbiakban: BL) kincseiről is, amelyek on-line elérését a BL folyamatosan bővíti. E kincsek között van a Gyémánt-szutra (*Diamond Sutra*), amelynek magyar vonatkozása, hogy Stein Auréltől került a brit nemzeti gyűjteménybe. Ismeretes, hogy Stein 1907-ben a Selyemút mentén fekvő Dunhuangban, az Ezer Buddha Barlangjainál kutatott, és az egyedülálló, indiai eredetiből kínaira fordított mű egy feltárt kamrából napvilágra került több ezer kézirattal együtt jutott a tudós birtokába. A Diamond Sutra a pecsétnyomóhoz hasonlatos ősi keleti táblanyomtatás egy példánya. Ez a legrégebb, dátummal ellátott nyomtatott könyv, kolofonjában az alábbi bejegyzés olvasható: „Wang Jie két szülője nevében a Xiantong 9. éve 4. holdjának 13. napján (azaz: 868. május 11-én) ajánlja föl kellő tisztelettel általános ingyenes terjesztésre.” (<http://www.bl.uk/collections/treasures/diamond.html>)

A Diamond Sutra egyike annak a tíz műnek, amelyet a BL saját fejlesztésű interaktív, háromdimenziós szoftverjével, a *Lapozó (Turning the Pages®)* programmal előállított. A többi mű:

- *Lindisfarne-evangélium* (erről l. lejjebb);
- *Sherborne-misszale* (1400 körül készített hatalmas méretű, 20 kg súlyú, 700 oldalas, illusztrált misekönyv);
- *Leonardo da Vinci* jegyzetfüzete (a Leonardo által Firenzében 1508-tól kezdve gyűjtött és később összeállított, jegyzeteket és rajzokat tartalmazó, *Codex Arundel* néven számon tartott kézirat);

- *Sforza-hóráskönyv* (a milánói herceg özvegyének imakönyve);
- *II. Bajbar* mameluk-szultán csupa aranybetűkkel írt *Koránja* (Kairó, XIV. század);
- *Luttrell-zsoltárkönyv* (Sir Geoffrey Luttrell részére 1330 körül kelet-angliai miniatúra-stílus-

ban készített, a mindennapi életet ábrázoló zsol-tároskönyv);

- *Arany-Haggada* (középkori spanyolországi héber vallási gyűjteményes kötet, neve az illusztrációs képek arany hátterére utal – Barcelona mellett készítették 1320 körül);

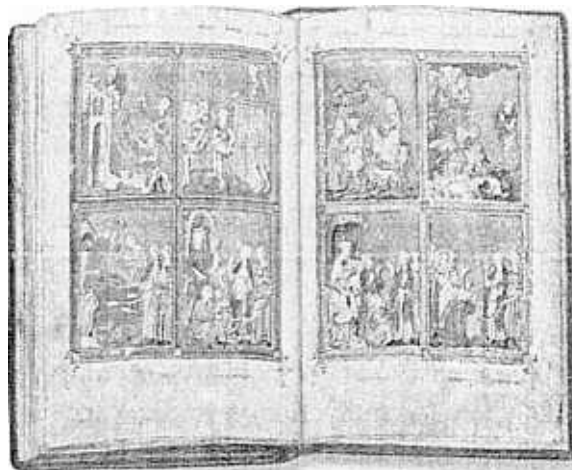
- *Elizabeth Blackwell: Herbarium* (gyönyörű gyógynövényrajzok és alkalmazásuk; eredetileg heti részletekben közölték 1737 és 1739 között);

- *Vesalius: Humani Corporis Fabrica* c. (1543) anatómiai munkája.

Élményszámba megy a feltehetően VRML-ben megírt megjelenítő program, az animáció, a nagy felbontású és tökéletes minőségű digitalizálás és háromdimenziós képkezelés integrált egysége; egy kezeccske segítségével az oldalra tapadva lapozhatjuk végig azokat a ritkaságokat, amelyeket eddig csak nagy néha, üvegtárló mögött láthatott a közönség. Lehet a képeket nagyítóval részleteikben is szemlélni, szöveges magyarázatot behívni az egyes oldalaknál, hangzó anyag és kommentár is elindítható. Vannak az adott kézírathoz kidolgozott speciális megoldások, például a Leonardo-jegyzetlapoknál Leonardo da Vinci híres tükörfírását egy kis tükör-gomb átalakítja, és így már rendszeren olvashatjuk.

Az 1998-ban kidolgozott első változat után a BL 2003 júniusában, a Special Libraries Association (SLA) New York-i konferenciáján rukkolt elő a *TTP 3D* nevű verzióval, a fejlesztésben az Armadillo Systems cég működött közre. A BL-en kívül ezt a szoftvert már számos nagy-britanniai gyűjtemény és a washingtoni National Library of Medicine is alkalmazza – a BL aktívan kínálja is díjakkal elhalmozott termékét gyűjtemények, könyvtárak/múzeumok számára. (Nincs tudomásom magyarországi alkalmazásáról, elérhető viszont egy háromdimenziós hazai könyvtári projekt a Szegedi Tudományegyetem, az Országos Széchényi Könyvtár és a Zágrábi Nemzeti Könyvtár együttműködésében *Kokas Károly* és *Monok István* vezetésével: ez a *Bibliotheca Zriniana*, amely az elpusztult Zrínyikönyvtár virtuális rekonstrukciója. <http://www.eruditio.hu/zrinyi3D/>)

A Turning the Pages működésének alapjául szolgáló minőségi digitalizálással a svájci Luzern városában székelő Faksimile Verlagot (<http://www.faksimile.ch/index2.html>) bízták meg, amely az illuminált kéziratok, ősnymtatványok, kódexek digitalizálásának vezető európai specialistája.

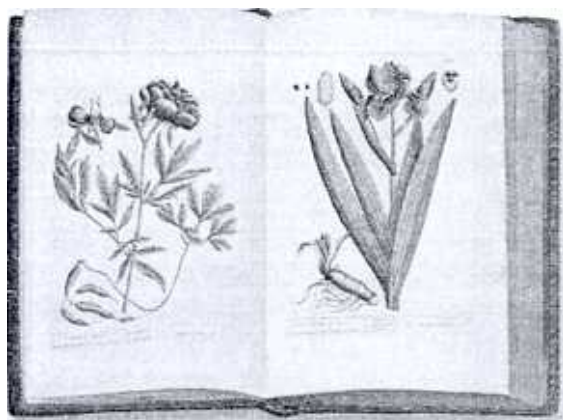
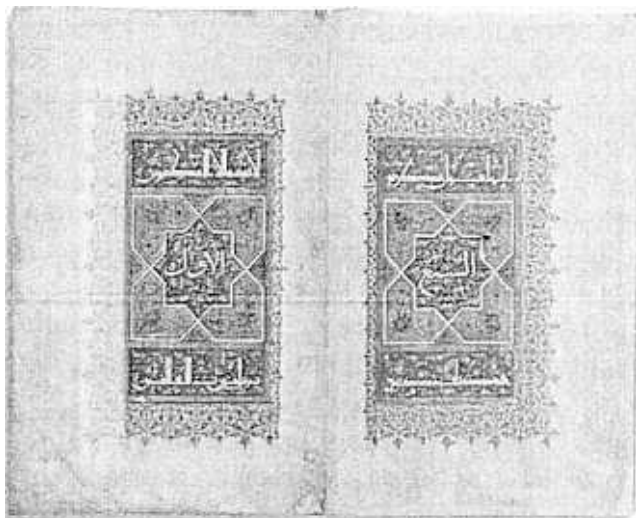
Megemlítettő, hogy a lapok élvezetéhez a Macromedia cég *Shockwave Player* nevű szoftvere kell. Ezt a szabad hozzáférésű, gond nélkül

Képek jegyzéke

27. oldal: *Lindisfarne-evangélium*, *Leonardo da Vinci jegyzetfüzete*, *Sherborne-misszále*

28. oldal: *Arany-Haggada*, *Sforza-hóráskönyv*, *Luttrell-zsol-tárcsönyv*

29. oldal: *Nagy Korán*, *Diamond Sutra*, *Elizabeth Blackwell: Herbarium*

letölthető szoftvert egyébként már több mint 200 millió gépre telepítették. (<http://www.macro-media.com/software/shockwaveplayer/>)

Az egyik bónusz, amit a virtuálisan a szigetországba utazó most kaphat, a frissiben a webre fölkerült *Lindisfarne-evangélium*: ennek a régességnek negyven oldala lapozható végig a fent leírt segédeszközökkel az internet áldása révén. Ejtsünk néhány szót erről a kincsről.

Kultúrtörténeti közhely az ír és brit kolostorok kitüntetett kultúramentő szerepe a kora középkori időkben. A népvándorlás korában, az V–VII. században az ír–kelta monostorok a földrész spirituális centrumai, a scriptoriumok pislákoló mé-

csesei mellett szorgoskodó barátok teremtik meg a kontinens szellemi fundamentumát, amiből az Európa-tudat a mai napig táplálkozik. Az Egyesült Királyságban ebből az időből két írásművet tartanak a legnagyobb becsben, a *Book of Kells* és a *Lindisfarne Gospel*. A *Book of Kells* 800 körül készítették Iona monostorában – első említése 1007-ből való, amikor mint a nagy „Gospel of Columcille”-t a nyugati világ legszentebb műveként említik. Az angol polgárháború alatt, a cromwelli időkben biztonsági okokból Dublinba vitték, 1661-ben került mai helyére, a dublini Trinity College-ba. A *Book of Kells* legszebb lapjairól a már említett Faksimile Verlag készített hű másolatot, az érthetően méregdrága kiadványhoz Umberto Eco írt előszót. A *Book of Kells* még létrejötte után 1200 évvel is kultuszkönyv, a keresztény misztika mesterműve, telve ezoterikus és szimbolikus illusztrációkkal, miniatúrákkal, amelyek viszont az ír–kelta művészet remekévé is avatják egyúttal. A 680 oldalas mű nyelve latin, fő törzsszövege a négy evangélium, de tartalmazza Eusebius (263–339) püspök – nem mellesleg a híres caesareai könyvtár és tudósiskola vezetője – kánoni imádságait és a monostor tulajdoni iratait is.

Kells kincsétől nem marad el művészi hatásban, szellemi értékben a brit szigetek más vidékén keletkezett *Lindisfarne Gospels*, sőt, két szempontból még bámulatra méltóbb is: csaknem egy évszázaddal régebbi, s szemben a *Book of Kells*-szel, amely névtelenül maradt alkotók, írnokok-művészek közös műve, a Lindisfarne-i evangélium egyszerezős munka!

A Farne-szigeti kincs jelentőségének megértéséhez vissza kell térni az angolszász honfoglaláshoz – *ugyanis nekik is volt ilyen...* Az V. század elején, a római légiók 409-ben történt távoztával a szigeten a javarészt római civilizációval átítatott brit–kelta lakosság maradt. Ekkor az Elba torkolatvidékéről kirajzó teuton néptörzsek, az angolok, szászok és jütök hódító szándékkal vették célba a brit szigeteket: ennek a hosszú folyamatnak a neve Beda Venerabilis (672–735) kifejezésével *adventus saxorum*, az angolszászok bejövetele. A szigeten észak felé áramló pogány germánok a hegyekbe (a mai Wales területére) és egyre északabbra (Skóciába), sőt át, az ír földekre „tessékelték” a helybeli romanizáltakat, urbanizáltakat mondható bríteket. Ez a fantasztikus korszak – amelynek vonzásától *Szerb Antal* sem

tudott szabadulni (igaz, nem is akart, gondoljunk csak a Pendragon-legendára és neofrivol írónk számtalan esszéjére) – hordozza a britek ellenállását vezető Arthur király és a Kerekasztal-lovagok mondakörét: a Camelot várából portyázó Arthur tucatnyi csatát nyer, a Badonnál 490-ben megvívott nevezetes ütközet is Arthur győzelmével zárul, de a hadiszerecsé elpártolásával Arthur végül elesik a camlauni ütközetben 510 körül. A VI. századtól a római hagyományok ápolói már a távoli Írországra szorultak, és innen indultak vissza Angliába térítő útjaikra. „Papok és szentek, misszionáriusok és remeték paradicsoma az Arthur-korszak Írországa” – fogalmaz tömören *Szántó György Tibor Anglia története* című művében (Budapest: Maecenas Kiadó, 1997). S valóban, ez szüli a sajátos „két tűz közötti” helyzetet: a szigetet elfoglaló pogány népeket először a kelta kereszténység képviselői, az ír misszionáriusok próbálták északról-nyugatról téríteni, ugyanakkor a pápaság is megmozdult Rómából. Nagy Szent Gergely pápa 597-ben a Benedekrendi Augustinust (később őt is szentté avatták) küldte téríteni Kent grófságba, és ő lett 601-ben Canterbury első érseke. Hatására Ethelbert kenti király és alattvalói még az első év karácsonyán megkeresztelkedtek, tízezer ember állt keresztvíz alá a Swale és a Medway folyók találkozásánál. Ám a kereszténység igazi nagy áttörését sem Augustinus, sem Gergely pápa nem élte meg, 604-ben mindketten meghaltak. A kereszténység széles körű meghonosodása 627-től datálódik, amikor Edwin northumbriai uralkodó s vele a pogány szászok–angolok tömegei áttértek a keresztény hitre. Ugyanakkor ezek a századok döntöttek véglegesen arról is, hogy a britek kelta nyelve teljesen háttérbe szorult a hódítók nyelvével szemben, és néhány nemzedéken belül az angol nyelv a brit többségű vidékeken is általánossá vált.

A Lindisfarne Gospels a Skóciától délre és a Humber folyótól északra elterülő közép-angol vidéken, az angol középkorban kiemelkedő fontosságú Northumbria területén (ma: Northumberland) keletkezett. Ebben a régióban van Yarrow, ahol a már említett Tiszteletreméltó Beda szerzetesként élt és írta meg a Lindisfarne-evangélium létrejöttével szinte egy időben fő művét (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*) az angol egyház történetéről. (Érdekességként említsük meg, hogy Beda Dante *Isteni színjátékának* egyetlen angol szereplője.) A northumbriai partok

mentén van Lindisfarne szigete is, ahol ír szerzetesek alapítottak monostort 635-ben. Ennek nevezetes lakója volt Cuthbert, aki 687-ben bekövetkezett haláláig Lindisfarne püspöke volt – életét Beda írta meg 721-ben. A Lindisfarne-evangélium 715 és 720 között keletkezett a már szentté avatott Cuthbert tiszteletére. A mű latin nyelvű, a négy evangéliumot tartalmazza Szent Jeromos Vulgatája szerint. Az eredeti latin nyelvű kéziratba egy Aldred nevű szerzetes a sorok alá óangol glosszákat, azaz szövegközi fordításokat toldott be 950 körül (ekkorra a szerzetesek szent művükkel már Chester-le-Street településre költöztek). Aldred szövege önmagában is becses óangol nyelvemlék. Ám Aldred a két és fél századdal korábban keletkezett műről is fontos bejegyzést tett, ekképpen:

„Eadfrith, Lindisfarne egyházának püspöke írta e művet Isten, Szent Cuthbert és mindazon szentek közösségének dicsőségére, akiknek ereklyéi Farne-szigeten vannak. Minekutána Aethelwald, a lindisfarne-i szigetlakók püspöke borította be a művet és értő módon kötötte be. Minekutána Billfrith, a remete készítette a külső díszítést és ékesítette arannyal, drágakővel, aranyozott ezüsttel és tiszta fémmel. Végezetül Aldred, az érdemtelen és szánalmas pap látta el angol glosszáriummal Isten és Szent Cuthbert segédelmével...”

A Lindisfarne Gospels egy turbulens korszak szellemi lenyomata: minden aktualizálás nélkül is, és nemcsak a latin univerzalitása miatt jellemezhető a ‘multikulturális’ szóval: felfedezhető benne a helyi brit, kelta, germán, római, kora keresztény, bizánci, észak-afrikai és közel-keleti hatás egyaránt. A könyv egészen 875-ig Lindisfarne szigetén maradt, amikor is a dánok inváziója elől menekülő szerzetesek magukkal vitték – Cuthbert koporsójával mint ereklyével együtt – a Durham közelében fekvő Chester-le-Streetbe. 995-ben aztán Durhamban telepedtek le, és Cuthbert ereklyéje miatt a durhami katedrális a középkori Anglia egyik kedvelt zarándokhelye lett. A szentjük emlékét sugalló könyvet is ott őrizték. A kézirat ékes külsejét valószínűleg VIII. Henrik idején vesztette el; a XVII. század elején Sir Robert Cotton tulajdonába jutott, ahonnan másfél századdal később került a British Museumba, s így a British Library gyűjteményébe.

<http://www.bl.uk/collections/treasures/digitisation.html>

Bánhegyi Zsolt